

**TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ İLKÖĞRETİM ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ VE YAŞANAN
PROBLEMLER**

PROBLEMS REGARDING PRIMARY EDUCATION OF SYRIAN CHILDREN IN TURKEY

Yrd.Doç.Dr. Pınar AKARÇAY

Uppsala Üniversitesi, Yerleşim ve Kent Çalışmaları Enstitüsü, pinar.akarcay@ibf.uu.se,
Uppsala/Sweden

Yrd.Doç.Dr. Gökhan AK

Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gak2081@yahoo.co.uk,
İstanbul/Türkiye

ÖZ

2011'de Suriye'de baş gösteren iç karışıklık ve akabinde Suriye yönetiminin kendi halkına uyguladığı şiddet, zulüm, soykırım ve insanlık dışı muamele nedeniyle Suriye'den büyük bir göç dalgası başlamıştır. Bu göç dalgasından en fazla etkilenen ise Türkiye olmuş ve ülkedeki Suriyeli mülteci/sığınmacı sayısı resmi olarak 3,5 milyonu aşmıştır. Bu süreçte en önemli problemlerin başında da, hiç kuşkusuz ilk ve ortaokul çağındaki Suriyeli çocukların eğitim problemleri ile bunların Türk toplumuna entegrasyonu gelmektedir. Bu çalışmanın ana amacı, Suriye'den Türkiye'ye 2011'den itibaren mülteci/sığınmacı olarak gelen ilk ve orta öğretim seviyesindeki çocukların eğitimini inceleyerek, uygulamada yaşanan problemlere değinmek ve çözüm önerileri sunmaktır. Temelde kalitatif (niteleyici) bir araştırma olan çalışma, bilimsel kitap, makale, tez ve rapor gibi ikincil veri kaynaklarından yararlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak, içerik ve söylem analizleri ile sözlü tarih yöntemi kullanmıştır. Çalışmada; sırasıyla, Suriye'de yaşanan karışıklığa kısaca değinilmesini müteakip, Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteci çocukların hukuki statüsü irdelenmiş; buna ilişkin mevzuatı incelenmiş ve problem sahaları tespit edilerek, çeşitli çözüm önerilerini sıralanmıştır. Bu çalışmanın ana amacı, ülke içinde ulusal olarak kurumsallaştırılan ve yönetilen göç siyasasına ilişkin girişim ve eylemlerinin, küresel ölçekte gündeme getirilmesi, irdelenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

Anahtar Sözcükler: Suriye Krizi, Suriyeli Çocuklar, Eğitim, İlköğretim Öğrenimi.

ABSTRACT

In 2011, Syrian chief in the administration of internal confusion and indicating his own people, violence, persecution and inhumane treatment due to be greater than started an immigration wave from Syria. This immigration wave is the most affected from the Turkey and the number of the country's 3.5 million Syrian refugees/asylum seekers has exceeded officially. At the beginning of the most important problems in this process, there is no doubt in the age of Syrian children with primary and secondary school's educational problems and their integration into Turkish society. The main objective of this study, Syria to Turkey from 2011 as the refugee/asylum seekers children education in primary and secondary education level by reviewing the application problems and to propose solutions. Basically a working research, qualitative method including scientific books, articles, dissertations and reports that Syrians with secondary data sources. Research method, content and discourse analysis of oral history interviews and with the methods used. Study; respectively, to briefly reflected on subsequent confusion in Syria, Turkey, who came to Syrian refugee children legal status examined; the corresponding legislation and problem areas identified, various solutions are listed my suggestions.

Key Words: Syrian Crisis, Syrian Children, Education, Primary Education.

*“İnsan nasıl ayrılır toprağından? Niye? Nereye?
Yoksa řu eski şarkının söylediği gibi mi gerçekten?
Ve unutmaya sakın, artık vakti gelince ayrılığın,
Rüzgârıla uzaklara sürüklenir bakışların...”¹*

1. GİRİŞ

2011 yılında Suriye’de baş gösteren iç karışıklık ve sonrasında Suriye yönetiminin kendi halkına uyguladığı şiddet, zulüm, kırım ve insanlık dışı muamele sonucu, Suriye’den dışarıya çok büyük bir göç dalgası başlamıştır. Bu göç dalgasından en fazla etkilenen ise Türkiye olmuştur. Başlangıçta 200 bin göçmen Türkiye’nin kırmızı çizgisi olacağı konuşulur iken, bu sayı günümüzde 3,5 milyon mülteciyi aşmıştır. Daha önceki göç olaylarında Türkiye, transit ülke olarak kullanılırken, bu kez hedef ülke olarak kalmıştır. Bu durum, ülkemizin cazibe merkezi olmasını göstermesi bakımından bir taraftan sevindirici bir hal iken, diğer taraftan da bu kadar insanın sevk ve idaresi ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’nın, uluslararası sözleşmeleri yerine getirmekten kaçındığı bir süreç yaşanmış ve Suriyeli mülteciler ile sığınmacıların statüsünü belirleyen 1951 tarihli sözleşmenin açık hükümlerine rağmen mültecileri kabulden imtina etmişlerdir.

Bu süreçte en önemli problemlerin başında da hiç kuşkusuz okul çağında olan çocukların eğitim problemleri ve Türk toplumuna entegrasyonu gelmektedir. Bu çalışmanın amacı; Suriye’den Türkiye’ye 2011’den itibaren mülteci/sığınmacı olarak gelen ilk ve orta öğretim seviyesindeki çocukların eğitimini inceleyerek, uygulamada yaşanan problemlere değinmek, çözüm önerileri sunmaktır. Kalitatif bir temel araştırma yöntemi benimseyen bu çalışmada, bilimsel kitap, makale, rapor ve tez gibi ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında sırasıyla, Suriye’de yaşanan karışıklığa kısaca değinilmiş; Türkiye’ye gelen mülteci çocukların hukuki statüsü incelenmiş; buna ilişkin mevzuat araştırılmıştır. Konuyla ilgili problemlerin tespiti sonrasında, çalışma bazı çözüm önerileri ile sonlandırılmıştır.

2. 2011 SONRASI SURİYE’DE YAŞANAN KARIŐIKLIKLAR VE GÖÇ

1990’lı yılların ilk yarısında Balkanlar’da eski Yugoslavya’yı acı, şiddet, savaş, soykırım ve göç dalgaları kasıp kavurmuştur. Günümüzde ise Orta Dođu, aynen 1990’larda Balkanlar coğrafyasının yaşadığı türlü acı ve ıstırap dolu günlerden geçmekte ve benzer şekilde büyük insanlık ayıp, kırım ve dramlarına sahne olmaktadır. Türkiye, coğrafyanın kendisine tarihten yüklediği köprü olma misyonunu -acı da olsa- açıkça ve tekrar kanıtlarcasına, gerek 1990’lar da Balkanlar’da, gerekse 2010’larda Orta Dođu’da yaşanan çatışma ve savaşlarda, bölge insanları için özellikle doğu-batı yönünde kurtarıcı bir hat olma rolünü başarıyla yüklenmiştir.

Böylece Türkiye, uluslararası politikanın aksine, insanlık onuru, erdemi ve yaşam hakkı gibi temel insani değerleri esas alan ulusal bir anlayış ve kabulle, Anadolu toprakları üzerinde yaşanan ve hareketlenen uluslararası insan göçünü başarıyla kontrol, koordine ve rehabilite etmiştir. Bunda iki önemli faktörün anahtar rol oynadığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, devletin resmi diplomasi kurumlarının bölgede yaşanan bu insanlık dramlarına ve zorunlu göçlere sessiz ve seyirci kalmayarak, bu mağdur insanların sahipsiz olmadığını göstermesi ve devletin sınırları ile topraklarını bu insanların barınması için açmasıdır. İkincisi ise, Türkiye’deki çoğu sivil diplomasi ve toplum kurumunun, Türk milletinin hoşgörü, yardımseverlik ve misafirperverlik gibi temel kültürel özelliklerinden de istifadeyle, resmi diplomasi girişimlerini büyük bir olgunluk ve şevkle benimseyip desteklemeleridir. Bu bağlamda, çalışmanın ana amacı, ülke içinde ulusal olarak kurumsallaştırılan ve yönetilen göç siyasasına ilişkin girişim ve eylemlerinin, küresel ölçekte gündeme getirilmesi, irdelenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplininin temel sorunsallarından biri olan ‘uluslararası göç’ olgusunun, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küreselleşme ve dünya çapındaki siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlerle birlikte popülaritesi hızla artmış ve geçmişte göreceli olarak kısır kalmış bu önemli uluslararası sorunla ilgili çalışmalar da bu paralelde hız kazanmıştır. Keza ‘küreselleşme’ olarak bilinen olgusal fenomen, bir yandan ülkeler arasındaki sınırları eritmekte, diğer yandan da gerek toplumlar-ıçi, gerekse toplumlar-arası yeni sınırlar oluşturmaktadır. Farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki mesafelerin azalması, kültürlerin birbirlerini tanımalarına olanak sağlamakla birlikte, bu kültürlerin birbirleriyle önemli çatışma alanları içerisine girmelerine de yol açmaktadır (Bitkal, 2014). Nitekim günümüzde küreselleşme ile birlikte ülkelerarası etkileşimin artması, iletişim, teknoloji ve ulaşım imkânlarının iyileşmesi gibi nedenlerle, milyonlarca insan uluslararası göç süreçlerine dâhil olmuş; halen de olmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM)’in

¹ Söz konusu dizeler, Theo Angelopoulos’un 1991 tarihli “Leyleđin Geciken Adımları” filminden alınmıştır.

2010 yılı rakamlarına göre, dünya çapında 214 milyon insan, yabancı bir ülkede göçmen olarak yaşamaktadır (Tunç, 2013).

Suriye, çok çeşitli insan gruplarının yaşadığı, Ortadoğu'nun özeti diyebileceğimiz, stratejik önemi haiz bir bölgedir. Tarihi misyonu bugünkü sınırlarından çok daha büyüktür. Tarihteki Suriye tabirinin içine, bugün bağımsız ülke olarak bilinen Ürdün, Lübnan, Irak, İsrail gibi birçok ülke de girmektedir. Suriye için Ortadoğu'ya hâkim olmanın olmazsa olmaz şartı denebilir; *“Suriye'yi kendi etki alanına çekebilen veya en azından diğer ülkelerin nüfuz alanına girmesine engel olabilen bir ülke, kendi mevkiini oldukça sağlamlaştırmış olur.”* (Gürson, 2016: 9) Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra kurulan 24 devletten biri olan Suriye İngilizlerin ve Fransızların üzerinde çokça plan yaptığı bir bölgedir (Saray, 2010: 81).

Suriye iç savaşı yüz binlerce insanın yaşamını yitirdiği, milyonlarca insanın yerinden edildiği, mülteci ve sığınmacı olduğu bir trajediye dönüşmüştür. Suriye İç Savaşı, Mart 2011 tarihindeki rejim aleyhtarı protestoları ile başlamıştır. Muhalifler, 15 Mart'ı 'öfke günü' ilan ederek sokağa dökülmüştür. Çeşitli kentlerdeki protestolar haftalarca sürmüş ve Suriye 1980'lerden bu yana böyle bir ayaklanmaya tanıklık etmemiştir. Devlet Başkanı Beşer Esad çeşitli reformlar açıklasa da birçoğu kâğıt üzerinde kalmıştır. İsyân kısa sürede silahlı ayaklanmaya ve iç savaşa dönüşmüştür. Aslında yaşanan tüm bu olaylar, ülkede eskiden beri süregelen politik bir kutuplaşmanın sonucudur. Şen'e (2016: 58) göre; *“Bir istihbarat devleti olarak bilinen Suriye'de halk devrim öncesi on yıllar süren olağanüstü hal yasalarıyla sindirilmiştir. Birçok analizde Suriye krizi, 17 Aralık 2010 Tunus devrimi ile başlayıp Mısır, Libya ve Yemen'e sığırayan Arap Baharının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Oysa bu devrimlerin her biri onlarca yıl süren baskıcı yönetimlerin bir sonucu olduğu gibi Suriye devrimi de, devrimlerin bir sonucu değil, 48 yıl süren olağanüstü hal, Hama katliamı, sosyal eşitsizlik, mezhep temelli yönetim ve bastırılmış özgürlük taleplerinin dışa vurumu olduğu düşünülebilir.”*

Toplumsal ilişkilerin zayıf olduğu Suriye'de kültürel çeşitlilik aynı zamanda dış güçlerin manipülmesine açık bir yapı anlamına da gelmektedir. Suriye'de, toplumsal kaynaşmanın tam olarak gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Yaşanan olaylar da bu tezi teyit eder niteliktedir. *“Otoriterleşen Arap milliyetçiliği ve Ortadoğu'nun kötü talihi demek olan Baas”* (Arı, 2014: 134) ideolojisi toplumsal yangına benzin dökmekle eş anlama gelmiştir. Nitekim Hatay problemini öne sürerek Türkiye ile ilişkileri hep kötü tutan Suriye'nin kaderi esasen Türkiye ile birlikte olmaktır. Ancak, Batılı güçler buna asla izin vermemişlerdir (Oran, 2015: 616). Yaşanan göç belki de bu ortak kaderi hatırlatıyor. Yüz yıllarca birlikte yaşamış olan iki halk arasındaki sınırı da tamamen suni bir sınırdır. Sınır bölgesinde birçok köy ikiye ayrılmış, akraba olan insanların bir kısmı Suriye'de bir kısmı Türkiye'de kalmıştır. Bu dram filmlere konu olmuştur. Zor durumda kalan insanların öncelikle akrabalarının yanına gelmeleri anlaşılır bir durumdur.

Hiç şüphesiz insan, tabiatın en değerli varlığıdır. Diline, inancına, ırkına, cinsiyetine, rengine ve etnik kimliğine bakılmaksızın, yalnızca insan olması dolayısıyla asgari saygıya layıktır. Bu kapsamda, Türkiye'de bulunan ve toplumca misafir olarak kabul edilen Suriyeli mültecilerin problemlerine çözüm aramak insani bir vazifedir. Çatışmalı coğrafyalarda yaşayan insanların Türkiye'yi -bir şekilde- kurtuluş kapısı olarak görmesi Türk yöneticilerin sorumluluğunu bir kat daha artırmaktadır. Mağdur ve mazlum insanların temsilcisi olmak ve onların hak arayışlarına öncülük etmek, tarihi ve insani bir sorumluluk olarak görülmektedir. Türk toplumunun bu sorumlulukları tam olarak yerine getirmesi de, medeni dünyada yerini sağlamlaştırmasının ötesinde, ülkesinin daha da demokratikleşmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin en önemli güncel sorunlarından biri olarak yoğun çatışmaların yaşandığı Suriye coğrafyasından Türkiye'ye doğru gerçekleşen düzensiz göç akımlarının oluşturduğu uluslararası göç bağlamında sorunun hukuki çerçevesi, bundan doğan durum ve etkiler irdelenecektir. Günümüzde Türkiye devleti, 1923'teki kuruluşundan bu yana farklı dönemlerde, farklı şekiller alan uluslararası göç ve sığınma hareketlerine sahne olmuş ve halen de yoğun biçimde olmaktadır. Zira uluslararası göç, günümüzde dünya siyasasını her açıdan etkileyen ve devletlerarası ilişkilerin çerçevesini doğrudan belirleyen bir uluslararası ilişkiler sorunu ve böylece de disiplini halini almıştır. Türkiye de, coğrafi konumu itibarıyla, Avrasya kaynaklı uluslararası düzenli ve/veya düzensiz göçten doğrudan etkilenen bir ülke durumundadır. Bu nedenle, Türkiye'nin ürettiği resmi ve sivil kaynaklı göç siyasaları bölgesel ve küresel bağlamda önem taşımakta, dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Napolyon'un dediği gibi; *“Bir devletin kaderini öğrenmek istiyorsanız, onun coğrafyasına bakmanız gerekir.”*

Göç, kısaca ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bu hareket ülke içinde olursa iç göç, ülkeler arasında olursa dış

göç veya uluslararası göç olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamıza konu olan ‘uluslararası göç’ olgusu ise, insanlık tarihi boyunca süregelen ve çeşitli algılara göre biçimlenmiştir. Yasadışı ve transit göç, kaçak iş gücü göçü, mekik göç ve bavul ticareti, iskânlı ve serbest göç, beyin göçü gibi ortak kabul gören çeşitleri bulunmakla birlikte, uluslararası göç konusu oldukça geniş bir çalışma ve inceleme alanıdır (Castles ve Miller, 2008). Bu alan içerisinde, “mülteci” ve “sığınmacı” terimleri, konunun hedef ülke (göç alan) ve kaynak ülke (göç veren) tabirleri yanında, diğer iki esas aktörünü oluşturmaktadır (Bitkal, 2014). Bu aktörlere, gerek ulusal, gerekse uluslararası hukuk bağlamında yaklaşımlar da devletten devlete -mevzuatlar tahtında- değişmektedir. Bu durum, Türkiye devleti için de söz konusudur.

Mülteciler, uluslararası ilişkilerde bir aktör olabilmekte, hatta daha kötüsü bir araç olarak da kullanılabilir. Mülteci hareketleri ve uluslararası göç hareketleri uluslararası ilişkilerde güvenliği üç düzeyde etkilemektedir:

(a) Göç alan ve transit ülkeler kitle halindeki insan hareketlerini, ekonomik, refah, sosyal düzen, kültürel ve dini değerler ve politik istikrarlarına bir tehdit olarak algılamaktadırlar.

(b) Sınırlar arası hareketlerin ikili ilişkilerdeki tansiyonu ve yükü artırması nedeniyle uluslararası ve bölgesel ilişkilerin dengesi etkilenmektedir.

(c) Düzensiz göç akını ve nüfusun hesap edilmeyen yer değişimi, göçmen ve sığınmacıların bireysel güvenliği ve değeri üzerinde ciddi etkiler oluşturmakta ve onları uluslararası ilişkilerin ne olacağı ve ne yapacağı bilinmeyen aktörleri haline getirmektedir (Yüksel, vd. 2014: 1-14; Türkoğlu, 2011: 101)

Mültecilerle ilgili ilk düzenleme, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’dir. Bu sözleşmede; *“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen”* her şahıs ‘mülteci’ olarak tanımlanmaktadır. Türk hukuk sistemindeki “mülteci” tanımı ise, BM sistemindeki tanımdan biraz farklıdır. Türk mevzuatına göre mülteci; *“Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı”*dır.

Nitekim 1967 protokolünden farklı olarak, Türk hukuk sisteminde bir de ‘sığınmacı’ kavramı bulunmaktadır. Sığınmacı ise; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır. Türkiye, 1967 protokolünü çekinceli olarak kabul etmiştir. Bu anlamda, Sözleşme’nin birinci maddesine çekince koyarak coğrafi sınırlamada bulunmuştur (Çiçekli, 2007; Odman, 1995).

Türk mevzuatındaki bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, Türk resmi makamları için mülteci, Avrupa’dan gelen mülteci kriteri taşıyan insanlar; sığınmacı ise, Asya ve Afrika’dan gelen mülteci kriteri taşıyan insanlardır. Özetle, mülteci hukuken statüsü kabul edilmiş bir yabancıyı ifade ederken; sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlanan kişiyi ifade etmektedir. Sığınmacının da incelenmesi bitene kadar ülkede ikametine izin verilir ve sığınmacı, ülkede bulunduğu sürece, asgari düzeyde sosyal yardımlardan faydalanır.

Mülteci akınlarının en önemli nedenleri, devletlerarası çatışmalar, kimliksel çatışmalar, sivil çatışmalar, baskıcı otoriter ve devrimci rejimler ve doğal afetler ve çevre sorunlarıdır (Yüksel, vd. 2014: 4-5) Bunlar arasında öne çıkan baskıcı rejimler, özellikle II. Dünya Savaşı öncesi ve 1970’ler arasında gerek kendi halkları üzerinde baskılar anlamında, gerekse de uluslararası göçün tetiklenmesi bağlamında oldukça etkili olmuşlardır (Sander, 2008). Mülteciler de, kendilerine hedef ülke olarak coğrafi açıdan kendilerine yakın ülkeleri tercih etmektedirler. Diğer deyişle, Afrika’daki ülkelere Afrika’daki diğer ülkelere, Asya’daki ülkelere Asya’daki diğer ülkelere doğru uluslararası düzenli/düzensiz göçün gerçekleştiği görülmektedir. Bu meyanda, Amerika Mülteciler Komitesi’nin 1999 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre, 1998 yılında evini terk ederek mülteci olan 13.5 milyon insandan 11 milyonu, yaşamak için gelişmekte olan Afrika, Asya

ve Ortadoğu ülkelerini tercih ederken, yalnızca 2.5 milyon insan gelişmiş ülkeleri tercih etmiştir (US Committee for Refugees, 1999). İlginçtir ki, hedef ülkelerin gelişmişliği coğrafi yakınlığından sonra gelmektedir.

4. GÖÇÜN YARATTIĞI PSİKOLOJİK TRAVMA

Göç, tarih boyunca insanların yaşamlarını, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik yönden derinden etkilemiştir. Çoğu zaman başlangıçta hayatta kalmak için başlayan göç, zamanla hayata yeniden tutunmanın başlangıcı olmakta, yeni ufuklara yelken açmaktadır. Göç nedeniyle işgücü üretimi yeniden etkin hale gelir, kişilere yeni fırsatlar doğar, mesleki ve sosyal hareketlilik artar, kişiye yeteneklerini geliştirebileceği imkânlar oluşur. Nitekim göçmenin yeni toplumla aynı dili konuşmaması ciddi bir problemdir. Kültür ve kimlik farklılığı kişide özgüven problemi de oluşturabilir. Kişinin alıştığı haklardan, kurallardan uzaklaşması sosyal izolasyona da sebep olur. Belli bölgelere yığılan insanlarda gelecekle ilgili güven azalması başlar, hayal kırıklığı görülebilir. Kaybolmamak için içlerine kapanabilirler. Hatta ekonomik sebeplerle patlamaya hazır bomba gibi tehlikeli hale gelebilirler (Ak, 2017: 30-38).

Göç, kişiyi alışkanlıklarına, kültürüne yabancılaştırır. Kişi, geride bıraktığı yakınlarının yokluğu nedeniyle yalnızlaşır. Geldiği yere özlem duyar. Yaşadığı toplum içinde güvensizlik oluşur. Göçmenin geldiği toplum ile içinde bulunduğu toplum arasındaki fark onu çelişiklere hatta psikolojik zayıflığa sevk eder. Geçimini temin edebilecek ekonomik imkâna sahip değil ise saldırganlaşır ve suç işler. Akra ile ilişkileri bir taraftan olumlu iken diğer taraftan uyum ve entegrasyonu zorlaştırır. Göçmene yardım etmek problemi çözmez. Asıl olan ona kendi ayakları üzerinde durmasını öğretmektir. İnsan onuruna yakışır bir yaşam sürme imkânı oluşturmak gerekir. Aşırı stresli kişi sağlığı ile ilgili problemler de yaşayabilir. Hiç şüphesiz toplumsal düzen, aynı zamanda özgürlüklerin kısıtlanması, sınırlandırılması da beraberinde getirmektedir. Bunu yaparken insanımızı rencide etmemeye özel gayret göstermek gerekir. Göçle birlikte yöresel ve bölgesel kültürler unutulmakta ve yok olmaktadır. Kültürel zenginlik körelmektedir. Çevre ve akra kontrolünden çıkan fert kalabalıklar içerisinde yalnızlaşmakta ve olumsuzluklara yönelim artmaktadır. Göçle birlikte, gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir. Kent arazini ranta çeviren yapılar oluşmaktadır (Kaya, 2016: 80). Kent arazisi, önemli bir sermaye birikim aracı haline gelmekte, özel sektör odaklı bir kentsel dönüşüm ile kapitalist sınıf ciddi bir rant elde etmektedir (Kaya, 2016: 89).

5. SURIYE'DEN GELEN ÇOCUKLARIN TÜRKİYE'DEKİ HUKUKİ DURUMU

2011 yılı başından itibaren Türkiye'ye zorunlu göçe tabi tutulan insanların hukuki durumunu incelerken; mülteci (refugee), sığınmacı (asylum seeker), zorunlu göçmen (forced migrant) yerinden edilmiş kişi (displaced person), geçici koruma (temporary protection) kavramlarını incelememizi gerekiyor. Suriye'den gelen insanların hangi hukuki statüde olduğunu belirledikten sonra çözümleri de bunun üzerine inşa etmek gerekir (Çiçekli, 1995: 220). Buna göre "göçmen" (migrant); göç olgusuna çok değişik etkenlere bağlı olarak çok çeşitli başlıklara ayırmak mümkündür. Ancak, konumuz itibariyle uluslararası göç (international migration) üzerinde durmaktayız.

Bu kapsamda, kişi ya da kişilerin buldukları ülkeden ayrılarak, yerleşmek niyetiyle başka bir ülkeye gitmesine göç, bu eylemi yapan kişi/ler de "göçmen" denir (Çiçekli, 1995: 201). "Zorunlu göçmen" (forced migrant); bulunduğu bölge ve ülkeyi terk etmek zorunda kalan kişi ya da kişileri ifade eder. "Yerinden Edilmiş Kişi" (displaced person) ise; buldukları topraklardan çıkarılmış kişi ya da kişileri ifade eder. "Mülteci" (refugee) ise; kaçış nedeni çok çeşitli olmakla birlikte mültecilik katlanılmaz olan koşullardan ya da kişilerden kaçıp kurtulmak isteyen bir kişi olarak tanımlanabilir (Çiçekli, 1995: 233). "Sığınmacı" (asylum seeker) ise; mültecilik hakkı bekleyen, henüz mülteci statüsünü kazanamamış kişi ya da kişileri ifade eder. Buldukları ülkenin talep ettiği evrakları tamamladıklarında, yasal koşulları yerine getirdiklerinde mülteci olacaklardır. Ancak, mültecilere uygulanan korumadan yararlanırlar. "Geçici Koruma" (temporary protection); öngörülemeyen ve ivedi nitelikteki bir durum sebebiyle baş gösteren acil akınlar sonucunda göç etmek zorunda kalan kişilerin korunmasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir statüyü ifade etmektedir.

Hiç şüphesiz ki, konuyla ilgili uluslararası sözleşmeleri, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu ve ilgili yönetmelikleri dikkate alarak bir değerlendirme yapmamız gerekir. Genel olarak göç, özel olarak mültecilik, tarihin her döneminde problem olmuştur. Hukuki metin olarak 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Maddesi; "*Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir.*" hükmüne havidir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ndeki geri gönderme yasağı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesindeki; "*...hiç kimse işkence, insanlık dışı veya küçültücü muameleye veya cezaya maruz bırakılmayacaktır*" hükmü birlikte

değerlendirildiğinde; mültecilerin hayatlarını ve vücut bütünlüğünü tehlikeye sokacak bir ülkeye gönderilmemeleri gerekmektedir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015: 15).

Türkiye 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesini coğrafi sınır tahdidi ile kabul etmiştir. Buna göre Türkiye, sadece Avrupa'dan gelen ve mülteci tanımına uyanları mülteci saymış, diğerlerini ise şartlı mülteci kabul etmiştir. YUKK Madde 61 de bu hususu açıkça hükme bağlamıştır. Madde 62'de ise “Şartlı Mülteci”; “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımın açık ifadesi ile Suriye’den gelenler mülteci sayılmamakta; aksine, Şartlı Mülteci sayılmaktadır. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilmekte ve mülteci korumasından faydalanmaktadır.

Türkiye’nin mülteci tanımına coğrafi bölge sınırlaması getirmesi, sürekli olarak toplu zorunlu göçte hedef ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Mültecilik hukuki bir statüdür. Hükümete sorumluluk yüklemektedir. Savaştan kaçan Suriyelilere yönelik olarak açık kapı politikası uygulayan Türkiye, ülkesini terk eden Suriyelilerin yarısından fazlasını konuk etmektedir (Boğaziçi Üniversitesi, 2016: 3). Türkiye, Suriye’den gelen insanları insani gerekçelerle, hiçbir şart aramaksızın kabul etmiştir. Ancak, bu kadar yüksek sayıda bir insanı barındırmak oldukça zor bir iştir. Bu zorluğun bir sebebi de, Türkiye’nin uluslararası camia içerisinde yalnız bırakılmış olmasıdır.

Avrupa Birliği, Türkiye’nin yanında olacağı imajını oluşturmaya rağmen hiçbir olumlu katkı da bulunmamıştır. Uluslararası camianın, Türkiye’nin güvenli bölge ve diğer tekliflerini kabul etmemesi de göç dalgasını büyütmüş, sorunun çözümünü zorlaştırmıştır. Suriye’den zorunlu göçte tabi tutulan insanlar, Türkiye’de insanca bir muamele görmektedirler. BM’in Suriye Mülteci Raporuna göre ve TBMM İnsan Hakları İnceleme Raporuna göre Türkiye, Suriye’den kendisine gelen kişilere yüksek standartlarda hizmet sunmuştur. Şimdiye kadar görülmuş en iyi mülteci kamplarıdır (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015: 68). Bu insanların altı yıldan beri ülkemizde olduğu gerçeğinden hareketle, büyük bir kısmının geri dönmeyeceği gözetilerek bir an önce hukuki statülerinin netleşmesi gerektiği de açıktır. Şartları taşıyanlara vatandaşlık da dâhil tüm imkânların kullanılarak belirsizliğin giderilmesi gerektiği ortadadır. Bu anlamda en çok eğitim çağındaki çocuk ve gençler mağdur durumdadır.

Ülkemize Suriye’deki iç çatışmalar nedeniyle toplu olarak gelen kişilerin “geçici koruma” statüsünde olduğunu ifade etmiştik. İltica hukukunda görece bir kavram olarak tanımlanabilecek “Geçici Koruma” kavramı; öngörülemez ve ivedi nitelikteki bir durum sebebiyle baş gösteren acil akınlar sonucunda göç etmek zorunda kalan kişilerin korunmasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir statüyü ifade etmektedir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015: 33). Geçici Koruma statüsünde bulunan kişilerin hukuki hakları nelerdir sorusuna verilebilecek cevap; 1951 Cenevre Sözleşmesinde mültecilere tanınan haklara sahip olmalıdırlar, denebilir.

Ancak, daha ayrıntılı düzenleme ise, AB Geçici Koruma Yönergesinde bulunmaktadır. AB Geçici Koruma Yönergesinin 3/2 maddesinde geçici koruma uygulanırken, “devletlerin temel hak ve özgürlüklere ve geri gönderme konusundaki yükümlülüklerine saygı içinde hareket edecekleri” ifade edilmiştir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015: 54). Yönergenin 8. Maddesinde oturma izni, 12. Maddesinde çalışma hakkı, 13. Maddesinde barınma ve sağlık imkânlarından faydalanma hakkı, 14. Maddesinde eğitim hakkı düzenlenmiştir. Bu maddede 18 yaş altındakilerin eğitim hakkını zorunlu tutarken, 18 üstündekileri serbest bırakılmasını düzenlemiştir. AB Geçici Koruma Yönergesinin 14.ve 28. Maddesinde ayrıntılı olarak eğitim hakkı düzenlenmiştir.

Bu kapsamda, Milli Eğitim Bakanlığı 23 Eylül 2014 tarihinde 10230228/235/4145933 sayılı ve 214/21 nolu “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Genelgesini yayınlamıştır. Geçici Koruma, acil bir koruma ihtiyacını karşılamaktadır. Bundan sonrasında, esasen uluslararası topluma görev düşmektedir. Külfetin paylaşılması bu kapsamda Türkiye’ye yardım edilmesi, geri dönüş ya da üçüncü ülkelere giriş imkânlarının oluşturulması sadece Türkiye’nin görevi değildir. Ayrıca, sadece Türkiye’nin başa çıkacağı bir husus da değildir. Türkiye’deki Suriyeliler mülteci olarak değil, sığınmacı statüsündedir. Sığınmacılar, mülteciler kadar geniş haklara sahip değildir. Üçüncü bir ülkeye geçinceye kadar hakları korunur. Bu insanların büyük bir bölümü

ülkemizde kalacağı düşünülerek belirsizliğe bir an önce son verilmesi hem Suriyeli sığınmacılar ve hem de ülkemiz için iyi olacaktır.

6. SURIYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNE İLİŞKİN İÇ MEVZUAT

Bunların başında, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”², “Geçici Koruma Yönetmeliği”³ ve “Milli Eğitim Bakanlığının 2014/21 nolu Genelgesi” sayılabilir:

(a) *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*

“Uluslararası Koruma Çeşitleri, Uluslararası Korumanın Haricinde Tutulma

Mülteci

MADDE 61 - (1) Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.

Şartlı Mülteci

MADDE 62 - (1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

İkincil Koruma

MADDE 63 - (1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak,

olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

Uluslararası Korumanın Haricinde Tutulma

MADDE 64 - (1) Başvuru sahibi;

a) Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden hâlen koruma veya yardım görüyorsa,

b) İkamet ettiği ülke yetkili makamlarınca, o ülke vatandaşlarının sahip buldukları hak ve yükümlülüklerle sahip olarak tanınıyorsa,

c) Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat varsa, uluslararası korumadan hariçte tutulur.

(2) Birinci fıkranın (a) bendine giren bir kişi hakkındaki koruma veya yardım herhangi bir nedenle sona erdiği zaman, bu kişilerin konumları Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda alınan kararlara istinaden kesin bir çözüme kavuşturulmadığı takdirde, bu kişiler bu Kanunun sağladığı korumadan yararlanabilir.

² Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun No: 6458, Kabul Tarihi: 28 Mart 2013, Resmi Gazete ile Neşir ve İlânı: 11 Nisan 2013 - Sayı: 28615.

³ Geçici Koruma Yönetmeliği, Bakanlar Kurulu Karar Numarası ve Tarihi: 2014/6883 - 13.10.2014, Dayandığı Kanun Numarası ve Tarihi: 6458 - 4.4.2013, Resmi Gazete ile Neşir ve İlânı: 22 Ekim 2014 - Sayı: 29153.

(3) Başvuru sahibinin, uluslararası koruma başvurusu yapmadan önce, Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenler varsa birinci fıkranın (c) bendi kapsamında değerlendirme yapılır.

(4) Birinci fıkranın (c) bendi ile üçüncü fıkrada belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik eden kişi uluslararası korumadan hariçte tutulur.

(5) Birinci fıkranın (c) bendi ile üçüncü ve dördüncü fıkralardaki durumlara ek olarak; kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğuna dair ciddi emareler bulunan yabancı veya vatansız kişi ile birinci fıkranın (c) bendi kapsamında olmayan, fakat Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve sadece bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk eden yabancı veya vatansız kişi, ikincil korumadan hariçte tutulur.

(6) Başvuru sahibinin uluslararası korumadan hariçte tutulması, hariçte tutma nedenlerinden herhangi birinin diğer aile üyeleri için oluşmaması şartıyla, başvuru sahibinin aile üyelerinin de hariçte tutulmasını gerektirmez.”

(b) Geçici Koruma Yönetmeliği

“Eğitim hizmetleri

MADDE 28- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülür. Bu kapsamda;

54-66 aylık çocuklar öncelikli olmak üzere okul öncesi eğitim çağındaki 36-66 aylık çocuklara, okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir.

İlköğretim ve ortaöğretim çağındakilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili mevzuatı çerçevesinde yürütülür.

Her yaş grubuna yönelik dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kursları talebe bağlı olarak düzenlenebilir.

(2) Geçici korunanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle ilgili usul ve esaslar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenir.

(3) Bu Yönetmelik kapsamında ülkemizde eğitim alan yabancılara, aldıkları eğitimin içeriğini ve süresini gösteren belge verilir. Farklı müfredatta eğitim alınmış ve belgelendirme yapılmış ise bu belgeler, Millî Eğitim Bakanlığı veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının ilgili birimleri tarafından değerlendirilir ve uygun bulunan seviyelere denklikleri yapılır.

(4) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleriyle ilgili diğer usul ve esaslar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenir.”

(c) Millî Eğitim Bakanlığının 2014/21 nolu Genelgesi⁴

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mültecilik olgusu geçmişten günümüze dek devam eden ve devam edecek olan bir olgudur. Bu sorun, yalnızca ülkesini terk eden kişiyi etkilememektedir. Aksine, hem ülkesini terk eden kişiyi hem de hedef ülkeyi ve vatandaşlarını etkilemektedir. Dolayısıyla bu sorun, kaynak ülke ile beraber, hem ülkesini terk eden kişinin hem de hedef ülke ve vatandaşlarının sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, anılan uluslararası sorun, ekolojik sorunlar gibi tüm insanlığın sorunudur aslında... Mültecilik sorunu, uluslararası alanda barışı, istikrarı ve güvenliği etkilediğinden, bu sorunun çözümü için ulusal ve uluslararası acil ve güçlü siyasalar geliştirilmelidir.

Suriye’de yaşanan iç savaş sürecinde yerinden edilmiş ve göç olgusunu bizatihi yaşamış Suriyeli vatandaşlar komşu ülkelere mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci gibi farklılaşan statülerle yerleşmiştir. Mültecilerin hali hazırda maddi/manevi sorunları, eğitim sorunları ve bir takım temel ihtiyaçları bulunmakla birlikte en önemli sorun, mülteciler ile iltica ettikleri toplumlar arasındaki linkin oluşturulması sorunu olarak görülmektedir. Kayıtlanmış, kayıt aşamasında veya kayıtlanmamış olarak üç gruba ayrılan mülteciler barınma temelli olarak kamplarda veya kamp dışında barınan mülteciler olarak da iki gruba ayrılmaktadırlar.

⁴ 23.09.2014 Tarihli, 10230228/235/4145933 sayılı, 214/21 nolu Genelge.

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Yaşadığımız coğrafya, stratejik önemi gereği, emperyalist güçlerin ilgi odağı olmuştur. Bu nedenle, her birimiz göçmen adayı sayılabiliriz. Dolayısıyla da ülkemizde bulunan göçmenlere bize yakışır şekilde davranmamız insanlık görevimizdir. Bu görev herkesten çok bize düşmektedir. Zira bizim bu insanlarla tarih birliğimiz, din birliğimiz, kültür ve medeniyet birliğimiz, kısaca kader birliğimiz vardır. Türkiye’de bulunan Suriyeli çocukların eğitilmesi bizim çocuklarımızın eğitilmesi ile aynı öneme sahiptir. Keza bu insanlar ülkelerine geri dönmez ise, bu ülkenin insanı olarak yaşayacaklardır. Şayet ülkelerine dönerler ise, her biri Türkiye’nin gönül elçisi olarak iki toplumun kaynaşmasını sağlayacaklardır.

Gelecekte yaşanması muhtemel zulme karşı en büyük destekleyicilerimiz, kardeşlerimiz olacaktır. Ülkemizin Suriyelilerle ilgili gösterdiği fedakârlık tüm mazlum milletlerin ve İslam coğrafyasının takdirini kazanmıştır. Ülkemizin aleyhinde yoğun bir şekilde yapılan menfi propagandalardan sonra gerçekleri ifadeden ibaret olacak müspet tanıtımlara da ihtiyacımız bulunmaktadır. Suriyelilerle ilgili yaptıklarımız bu kapsamda değerlendirilecek olumlu faaliyetlerimizdir. Çocuk ve gençlerin eğitimine yönelik çalışmaları yaparken, uygulamanın içerisinde bulunan STK, okul idarecileri ve öğretmenlerin görüş ve önerilerini dikkate almakta fayda vardır. En iyi yatırım, en karlı yatırım insana yapılan yatırımdır. İnsana yapılacak yatırım her zaman azdır. Suriyeli mülteci çocukların eğitimi için yapacağımız yatırım da en karlı yatırım olacaktır.

KAYNAKÇA

Ak, G. (2017). Yerel ve Küresel Göç Sorunu, Motif Matbaacılık, Ankara.

Arı, T. (2014). Geçmişten Günümüze Ortadoğu, 6.b., Dora Yayınları, İstanbul.

Bitkal, S. (2014). “Ulusötesi Göçler ve Mülteci Sorunu: Suriye Örneği”, 12 Eylül 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2018).

Boğaziçi Üniversitesi (2016). Suriyeli Mülteciler. BÜ Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Formu Bülteni, Mayıs, Sayı 5.

Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çiçekli, B. (1995). Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Bakanlar Kurulu Karar Numarası ve Tarihi: 2014/6883 - 13.10.2014, Dayandığı Kanun Numarası ve Tarihi: 6458 - 4.4.2013, Resmi Gazete ile Neşir ve İlânı: 22 Ekim 2014 - Sayı: 29153.

Gürson, A. P. (2016). Büyük Güçlerin Suriye Planı, Kripto Yayınları, İstanbul.

Kaya, İ. (2016). Yeni Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İmge Kitabevi, Ankara.

Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E. (2015). Türkiye’deki Suriyelerin Hukuki Durumu, SETA Yayınları 55, İstanbul.

MEB Genelgesi, 23.09.2014 Tarihli, 10230228/235/4145933 sayılı, 214/21 nolu Genelge.

Odman, M. T. (1995). Mülteci Hukuku, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara.

Oran, B. (2015). Türk Dış Politikası, 2.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sander, O. (2008). Siyasi Tarih 1914-1994, 17.b., İmge Kitabevi, Ankara.

Saray, M. (2010). Türkiye ve Yakın Komşuları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

Şen, A. (2016). Yüzyılın En Uzun Tiyatrosu, Tüm Yönleriyle Suriye Devrimi, Yapı-Bozum Yayınları, İstanbul.

Tunç, İ. (2013). “Uluslararası Göç ve Göçmenlerin Sosyo Kültürel Uyum Sorunları”, Aralık 2013, https://www.academia.edu/5875594/Uluslararası_Göç_ve_Göçmenlerin_Sosyo_Kültürel_Uyum_Sorunları (Erişim tarihi: 21 Ocak 2018).

Türkoğlu, O. (2011). “Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30(2): 101-118.

US Committee for Refugees (1999). World Refugee Survey, USCR Pub., Baltimore.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun No: 6458, Kabul Tarihi: 28 Mart 2013, Resmi Gazete ile Neşir ve İlânı: 11 Nisan 2013 - Sayı: 28615.

Yüksel, U., Bulut, M. N. ve Mor, Z. (2014). “Türkiye’de Bulunan Suriyeli Mülteciler: İnfografik Rapor”, IMPR Raporu, Ankara.